

Bookchin, Öcalan in dialektika demokracije¹

Abstract

Bookchin, Öcalan, and the Dialectic of Democracy

The article is a translation of a speech given by Janet Biehl that explores two main topics: First, Biehl traces the political path of Murray Bookchin and the development of his idea of Social Ecology. She continues to describe the political path and the idea of democratic confederalism as developed by the founder of the PKK Abdullah Öcalan from the libertarian and anarchist writings of Murray Bookchin, where he found an alternative to the authoritarian and centralist nation state, not only in the Kurdish-inhabited provinces, but in Turkey at large. Biehl also explores divergences between the two concepts, which are probably the result of contradictions between ideology and practice.

Keywords: anarchism, libertarian municipalism, Social Ecology, democratic confederalism, Murray Bookchin, Abdullah Öcalan

Povzetek

Janet Biehl v prevodu govora odkriva politično pot Murraya Bookchina in razvoj njegove ideje socialne ekologije. Na drugi strani opiše politično pot ustanovitelja Kurdske delavske stranke Abdullaha Öcalana in njegovo idejo demokratičnega konfederalizma, ki jo je razvil iz libertarnih in anarhističnih idej Murraya Bookchina kot alternativo ne zgolj turški avtoritarni in centralistični nacionalni državi na ozemljih, kjer živijo Kurdi, temveč kot alternativo za celotno Turčijo. Prav tako razkrije razlike med obema idejama, ki so verjetno rezultat protislovij med ideologijo in prakso.

Ključne besede: anarhizem, libertarni municipalizem, socialna ekologija, demokratični konfederalizem, Murray Bookchin, Abdullah Öcalan

¹ To besedilo je transkripcija govora Janet Biehl na konferenci *Izziv kapitalistični modernosti: Alternativni koncepti in kurdsko vprašanje*, ki je potekala od 3. do 5. februarja 2012 v Hamburgu. Glej tudi: <http://www.networkaq.net/>.

Ko so februarja 1999 v Keniji aretirali in odvedli Abdullaha Öcalana, sva z Murrayjem Bookchinom živel v Burlingtonu v zvezni državi Vermont (ZDA). Öcalanovo aretacijo sva gledala v poročilih. Bookchin je solidariziral s težavnim položajem Kurdov – tako je trdil, kadarkoli je tekla beseda o tem –, toda na Öcalana je gledal kot na še enega marksistično-leninističnega gverilskega voditelja in sodobnega stalinista. Murray je bil že več desetletij kritičen do takih ljudi; govoril je, da hotenja množic po svobodi zavajajoče kanalizirajo v oblast, dogmo, statizem in celo – v nasprotje njihovih teženj – sprejemanje kapitalizma.

V zgodnjem najstniškem obdobju v 30. letih je bil Bookchin tudi sam stalinist; stalinizem je opustil konec istega desetletja in se pridružil trockistom. Trockisti tistega časa so ocenili, da se bo druga svetovna vojna končala v proletarskih revolucijah po Evropi in ZDA, tako kot je prva svetovna vojna povzročila rusko revolucijo. Med drugo svetovno vojno je Bookchin trdo delal v livarni, kjer je poskušal organizirati delavce k upor in k izvedbi revolucije. Toda leta 1945 se to ni zgodilo. Ker se njihova trdna napoved ni uresničila, je trockistično gibanje razpadlo. Številni pripadniki, verjetno kar večina, so sploh opustili marksizem in revolucionarno politiko; postali so akademiki ali uredniki revij in odtlej bolj ali manj delali v sestavi sistema.

Ker se je konec koncev jasno izkazalo, da proletariat ni revolucionaren, je tudi Bookchin opustil marksizem. Toda namesto da bi se vključil v večinski tok, je skupaj s prijatelji storil nekaj nenavadnega: ostali so družbeni revolucionarji. Niso pozabili izjave Leva Trockega pred smrtjo leta 1940, da je treba, če se bo zgodilo nepredstavljivo – torej, da se vojna ne bo končala z revolucijo –, ponovno premisliti samo marksistično doktrino. Bookchin in prijatelji so se v 50. letih srečevali vsak teden in iskali poti za obnovo revolucionarnega projekta v novih okoliščinah.

Prepričani so bili, da je kapitalizem inherentno samodestruktiven sistem. Toda vprašanje je bilo, kaj je njegova šibka točka, če to ni proletariat. Bookchin je v začetku 50. let spoznal, da je pogubna razpoka kapitalizma njegov konflikt z naravnim okoljem in da je zato destruktiven tako za naravo kot za zdravje ljudi. Industrializiral je kmetijstvo, s strupenimi kemikalijami zastupil pridelek in s tem ljudi; mesta je do neznosnosti povečal v megapolise, odrezane od narave, ljudi pa spremenil v avtomate, s čimer jih je telesno in tudi psihično poškodoval. Z oglaševanjem jih sili k zapravljanju denarja za neuporabno blago, katerega proizvodnja vrh tega škoduje okolju. Zato krize kapitalizma ne bo povzročilo izkoriščanje delavskega razreda, temveč nevzdržna dehumanizacija ljudi in uničenje narave.

Za vzpostavitev ekološke družbe bi morali decentralizirati mesta, da bi lahko ljudje prebivali v manjših okoljih, ki bi jih sami upravljali, lokalno pridelovali hrano in uporabljali obnovljivo energijo. Nove družbe ne bi usmerjali diktat trga ali imperativi državne oblasti, temveč odločitve ljudi. Vodnik njihovih odločitev bi bila etika, zgrajena na komunitarni oziroma skupnostni ravni.

Za vzpostavljanje takšne racionalne ekološke družbe bi potrebovali delujoče institucije – Bookchin jih je imenoval »oblike svobode«. Tako revolucionarne organizacije kot institucije za novo družbo bi morale biti resnično osvobodilne, da ne bi ustvarile novega Stalina oziroma še ene tiranije v imenu socializma. Obenem bi morale biti dovolj močne, da bi premagale kapitalizem.

Po Bookchinu so take institucije lahko samo demokratični zbori. Sedanjo nacionalno državo bi bilo treba odpraviti, oblast pa predati zborom pripadnikov in pripadnic skupnosti.² Namesto lastnikov industrije bi odločitve, na primer o okolju, sprejemali zbori pripadnikov in pripadnic skupnosti. Ker ti zbori lahko delujejo le na lokalni ravni, bi jih bilo treba povezati v konfederacijo, da bi delovali na širšem geografskem območju.

V naslednjih desetletjih je Bookchin razdelal in dopolnil ideje za ekološko demokratično družbo. V 80. letih, na primer, je trdil, da bo konfederacija zborov pripadnikov in pripadnic skupnosti postala protioblast ali dvojna oblast, ki bo stala nasproti nacionalni državi. Ta program je imenoval libertarni municipalizem, pozneje je uporabljal besedo *komunitarizem*.

V tistih desetletjih je skušal pregovoriti ameriške in evropske levičarje o pomembnosti tega projekta. Toda večina je bila prezaposlena z občudovanjem Maa, Ho Chi Minga in Fidela Castra. Bookchin jih je opozarjal, da so diktatorji, toda levičarji tovrstne kritike niso hoteli slišati. Odgovarjali so mu, da sta ekologija in demokracija malomeščanski ideji. Edino anarhisti so mu prisluhnili, ker so bile njegove ideje protidržavne. Pravzaprav je takrat postal viden anarhist.

Anarhistom je govoril, da je program za libertarni municipalizem njihova naravna politika in evidentno anarhistična revolucionarna teorija. Spoštljivo so ga poslušali, nato pa izjavili, da lokalne vlade ne marajo nič bolj kot katerekoli druge; poleg tega so nasprotovali večinskemu glasovanju, ker manjšina ne bi mogla doseči svojih ciljev. Zagovarjali so nepolitične komunitarne skupine, kooperative, radikalne knjigarne, komune. Bookchin je menil, da so te institucije dobrodošle, toda za izpeljavo upoštevanja vredne revolucije je treba poiskati način za vzpostavitev aktivne, trdne, pooblaščen, strukturne in legalne politične oblasti. To je mogoče izpeljati z libertarnim municipalizmom, s čimer bi pridobili trdno oporno točko proti nacionalni državi.

Vabil je anarhiste. Izzival, zagovarjal, pregovarjal, prosil, poudarjal in grajal jih je. Naredil je vse, da bi jih prepričal, da bo z libertarnim municipalizmom anarhizem postal politično relevanten. Toda okoli leta 1999 – približno takrat, ko so aretirali Öcalana – je končno priznal neuspeh in se začel oddaljevati od anarhizma.

² Avtorica na tem mestu uporablja izraz *citizens*, ki mu v slovenščini ustrežata izraza državljani, državljanke. V angleščini beseda *citizen* izhaja iz besede mesto, slovenska ustreznica pa iz pojma država. Ker avtorica govori o družbi, ki temelji na skupnosti, ne na državi, izraz prevajamo kot pripadniki in pripadnice skupnosti (op. prev.).

O Öcalanovi obrambi v sodnem procesu proti obtožbam za izdajstvo nismo veliko brali: nismo na primer vedeli, da je doživel podoben proces preobrazbe kot Bookchin pred pol stoletja, da je zavrnil marksizem-leninizem in se začel zavzemati za demokracijo. Ugotovil je, da je marksizem avtoritaren in dogmatičen ter ne omogoča tvorne obravnave sodobnih problemov (Öcalan, 1999: 106). »Odzvati se moramo na zahteve zgodovinskega trenutka,« je rekel tožilcem. Za nadaljevanje boja je treba »znova oceniti načela, program in način delovanja« (ibid.: 44). Verjetno je kaj podobnega Bookchin rekel leta 1946.

Turškim tožilcem je Öcalan pojasnil, da se rigidni sistemi sesuvajo in da se »nacionalni, kulturni, etnični, religiozni, jezikovni in seveda regionalni problemi rešujejo z zagotavljanjem in upoštevanjem najširših demokratičnih standardov« (ibid.: 55). Kurdska delavska stranka (PKK) mora po njegovem mnenju opustiti cilj ustanovitve svoje kurdske države in sprejeti demokratični program za celotno Turčijo.

Po Öcalanovem mnenju je demokracija bistvena za kurdsko vprašanje, ker ima v demokratičnem sistemu vsak pripadnik skupnosti pravice in glas in vsakdo enakopravno sodeluje ne glede na etnično pripadnost. Turška država bi se lahko demokratizirala in priznala obstoj kurdskega ljudstva ter njegove pravice do jezika in kulture (ibid.: 89, 90). Ni šlo za demokracijo zborov pripadnikov in pripadnic skupnosti, za katero se je zavzemal Bookchin – Öcalan je predlagal sistem, zgrajen od zgoraj navzdol. Vsekakor je »cilj demokratična republika« (ibid.: 114).

Poudaril je, da je demokracija bistvena tudi za prihodnost Turčije, ki ne more biti demokratična, če izključuje Kurde. Druge demokratične države so rešile svoje etnične probleme z vključitvijo nekoč marginaliziranih skupin in prav zaradi inkluzivnosti ter raznolikosti so postale močnejše. Združene države, Indija in številne druge države s kompleksnejšimi etničnimi razmerami, kot so turške, so napredovale pri vprašanju etničnega vključevanja in vse so zato postale še močnejše. Sprejemanje je povsod po svetu spremenilo razlike v trdnost.

Ne glede na to, kaj so si turški tožilci mislili o Öcalanovem sporočilu, jim je bilo vseeno za glasnika – obsodili so ga in kaznovali s smrtno kaznijo, ki so jo pozneje spremenili na zaporno kazen v samici.

Bookchin je večkrat povedal, da so nekdanji marksisti najboljši anarhisti. Pravil je, da znajo misliti in vedo, kako izluščiti logiko idej. In razumejo dialektiko. Če bi se srečal z Öcalanom, bi pri njem zagotovo prepoznal to sposobnost. Skupno jima je bilo dialektično mišljenje, ki sta ga nasledila iz skupne marksistične preteklosti. Nista bila dialektična materialista – spoznala sta, da je ta marksistični koncept pomanjkljiv, ker je zgodovinska kavzalnost mnogostranska, ni zgolj ekonomska.

Toda oba sta ostala dialektika: zavezana zgodovinskim razvojnim procesom.

Dialektika je način odkrivanja spremembe. Ne gre za kinetično vrsto spremembe, s katero se ukvarjajo fiziki, temveč postopne spremembe, ki se kažejo v organskem življenju in v družbeni zgodovini. Spremembo ustvarijo protislovja. Vsak razvoj ohranja nekaj starega in doda nekaj novega, kar povzroči *Aufhebung* ali transcendenco.

Bookchin in Öcalan sta razmišljala v okvirih zgodovinskega razvoja. Napisala sta namreč več obsežnih zgodovinskih razprav o civilizaciji, v katerih sta analizirala dialektiko prevlade in upora, držav in tiranij, ki so jim nasprotovali boji za svobodo. Drugače od marksistov nista s pomočjo dialektike napovedovala nekega neizogibnega upora v prihodnosti, ker sta vedela, da ga ni mogoče napovedati. Namesto tega sta jo uporabila za ugotavljanje možnosti, identifikacijo potencialnosti in določitev zgodovinskih podlag za tisto, za kar sta mislila, da bi moral biti naslednji politični korak. Zavestno ali ne sta jo uporabila za etiko – dogodki v preteklosti naj bi kazali na to, kar *bi jim moralo slediti*.

Oba sta pisala o izvorih civilizacije: o prvotnih družbah v paleolitikumu; nastanku kmetijstva, zasebne lastnine in razredne družbe; nastanku religije, administracije, držav, vojsk in imperijev, monarhov in plemstva ter fevdalizma. Razpravljala sta o modernosti, razvoju razsvetljenstva, znanosti, tehnologije, industrije, kapitalizma. Samo zaradi lažjega razumevanja bom te zgodovinske razprave imenovala naracije o civilizaciji.

Bookchin je napisal dve pomembni naraciji o civilizaciji: *The Ecology of Freedom* (1982) in *Urbanization Against Cities* (1986). Öcalan jih je napisal več, recimo *The Roots of Civilization* (2007), deloma je ta naracija prisotna v *The PKK and the Kurdish Question* (2011a) in najnovejše delo *Road Map to Negotiations* (2012).³

V naracijah o civilizaciji sta razmišljala o aktualni politični problematiki. Bookchinova *The Ecology of Freedom* prinaša med drugim utemeljitve proti glavnemu toku reformističnih naravovarstvenikov in zagovor radikalne socialne ekologije. Previdnim liberalcem je Bookchin navedel argumente, zakaj lahko in morajo misliti o uresničitvi ekološke družbe in da zavzemanje zgolj za državne reforme ne zadostuje. Ljudje so v preteklosti živeli v skupnosti in tako bi lahko znova zaživel.

Zato je opozoril na prve družbe brez pisave v človeški zgodovini, ki jih je imenoval »organska družba«, ki je plemenska, skupnostna in nehierarhična in v kateri so ljudje živeli v medsebojnem sodelovanju. Identificiral je specifične značilnosti, zaradi katerih so bile te družbe sodelovalne: delitev življenjskih sredstev po običajih užitarstva (uporaba virov po potrebi), komplementarnost (etična vzajemnost) in nereduktibilni minimum (pravica vseh do hrane, strehe nad glavo in obleke) (Bookchin, 1982: 2. pogl.). »Iz tega občutja enotnosti med posameznikom in skupnostjo izhaja občutek enotnosti med skupnostjo in njenim okoljem,« je

³ Ne Bookchin ne Öcalan nista (bila) arheologa ali antropologa. Seveda sta v svojih razpravah o prazgodovini in zgodovini starega veka uporabila ugotovitve obeh ved.

napisal; organske družbe so živele v harmoniji z naravo (ibid.: 43, 46).

Nato je sledil dialektičnemu razvoju: nastanku hierarhije, ki se je, neločljivo, razvila iz organske družbe: patriarhatu in nadvladi žensk; gerontokraciji; šamanom in duhovnikom; vojščakom, poglavarjem in državam; razredni družbi (ibid.: 3. pogl.). Tedaj je nastala ideja o gospodovanju naravi, po kateri se naravo na novo dojema kot objekt izkoriščanja.

Po Bookchinu hierarhični zapuščini dominacije kljubuje starodavna zapuščina svobode – uporniška prizadevanja tekom celotne zgodovine, ki so utelešala načela naravnih družb –, užitkarstva, komplementarnosti in nereduktibilnega minimuma. Potencial za dialektično preseganje nadvlade še vedno obstaja v svobodni sodelovalni družbi, ki lahko udejanja sodelovalni odnos z naravo. Ta nabor idej je Bookchin imenoval socialna ekologija.

To je bilo leta 1982. V drugi naraciji o civilizaciji, v delu z naslovom *Urbanization Without Cities* (1992), je skušal izluščiti zgodovinske temelje demokracije zborov pripadnikov in pripadnic skupnosti. Odkrival je tradicijo zborov pripadnikov in pripadnic skupnosti, med drugim v antični atenski skupščini (*ekklesia*); v prvih italijanskih, nemških in flamskih mestih; v ruskem *veče* v Pskovu in Novgorodu; v zborih *comuñero* v Španiji 16. stoletja; v pariških zborih revolucionarnih skupnosti prebivalcev leta 1793; odborih in svetih v času ameriške revolucije; v pariških klubih leta 1848; v pariški komuni leta 1871; sovjetih v letih 1905 in 1917; kolektivih revolucionarne Španije v letih 1936 in 1937; današnjih mestnih sestankih v Novi Angliji. Pokazal je, da (v nasprotju z Marxom) prizorišče revolucije ni tovarna, temveč lokalna skupnost. *Urbanizacija* je postavila dialektične temelje za municipalni boj za svobodo in upor proti nacionalni državi.

Prepuščen samoti v zaporu na otoku Imrali se je Öcalan posvetil študiju in pisanju, v katerem se je lotil tudi naracije o civilizaciji. V *Roots of Civilization* (2007) med drugimi vprašanji opozori na nujnost vključitve Kurdiv v turško demokratično republiko. Tako kot Bookchin je tudi Öcalan opisal proces družbene evolucije, zgodovinske makroprocese civilizacije, ki ima korenine pri Sumerjih v Mezopotamiji.

Tako navaja, da je bil zigurat – tempelj, administrativno središče in proizvodni prostor – »maternica državnih institucij« (Öcalan, 2007: 6). Zgornji del zigurata naj bi bilo domovanje bogov, medtem ko je bilo prvo nadstropje namenjeno izdelovanju in skladiščenju blaga. Tempelj je tako deloval tudi kot center gospodarske dejavnosti. Vladarji so bili povzdignjeni v status božanstev, preostalo ljudstvo jim je moralo s težkim delom služiti kot delavci v tempeljsko usmerjenem gospodarstvu.

Zigurati so bili »laboratoriji za kodiranje človeške miselnosti, prva zatočišča, kjer se je oblikovalo *podrejeno bitje*« (ibid.: 53). Zigurati so bili »prva patriarhalna gospodinjstva in prvi bordeli« (ibid.: 25). Sumerski duhovniki, ki so si zigurate zamislili, so bili »predvsem arhitekti centralizirane politične moči«. Njihovi templji so zrasli v mesta, mesta so postala države in imperiji ter civilizacija. Toda sama narava fenomena je ostala enaka: »Zgodovina civilizacije ni nič drugega kot nadaljevanje sumerske družbe, ki se je širila, se razvejila in diverzificirala, toda

ohranila je enako temeljno obliko.« (ibid.: 98) Še vedno živimo v Sumeriji, še vedno živimo v »tej neverjetni intelektualni iznajdbi«, ki »odtlej nadzira celotno našo zgodovino« (Öcalan, 2011a: 96).

Če je sumerska civilizacija teza, je Öcalan zastavil dialektično, potrebujemo antitezo, ki jo med drugim lahko najdemo v kurdskem vprašanju.⁴ Etnični upor proti sumerskemu mestu je tako starodaven kot mesto samo. Danes je mogoče sumersko državo preseči z docela demokratično republiko, ki je dom tako za Kurde kot Turke.

Öcalan velikokrat omenja Wallersteina, Braudela in Foucaulta, o drugih intelektualnih vplivih nanj pa ne vem ničesar. Vsekakor je znano, da je Öcalan leta 2002 začel intenzivno brati Bookchina, zlasti njegovi deli *Ecology of Freedom* in *Urbanization Without Cities*.

Kmalu zatem je prek svojih odvetnikov začel priporočati v branje vsem županom v turškem Kurdistanu *Urbanization Without Cities*, vsem aktivistom pa *Ecology of Freedom*.⁵ Spomladi 2004 so njegovi odvetniki prek posrednika navezali stik z Murrayjem in mu sporočili, da se Öcalan šteje za njegovega učenca, da dobro pozna in razume njegovo delo in da si želi uporabiti in prenesti njegove ideje v srednjezhodne družbe. Prosil je za izmenjavo mnenj z Murrayjem in mu poslal enega od svojih rokopisov.

Sijajno bi bilo, če bi prišlo do tega dialoga. Žal je bil Murray pri triinosemdesetih letih preveč bolan, da bi lahko sprejel vabilo, zato ga je nerad in spoštljivo zavrnil.

V naslednjih Öcalanovih delih je mogoče opaziti Bookchinov vpliv. Njegovo delo *Defense of the People*, napisano leta 2004⁶, je naracija o civilizaciji, ki vsebuje tudi razpravo o prvotnih družbenih oblikah skupnosti, kot je Murrayjeva »organska družba«, torej o skupnostnih oblikah življenja, ki jih je Öcalan preimenoval v »naravno družbo«. Zapisal je, da so v naravni družbi ljudje živeli »kot del narave« in »človeške skupnosti so bile del naravne ekologije« (Öcalan, b. d.: poglavje 1.2).⁷ V razpravi oriše nastanek hierarhije, ki ima veliko skupnega z Bookchinovim pogledom: država »nenehno vsiljuje hierarhijo in uzakonja akumulacijo vrednosti in blaga« (ibid.). Po njegovem mnenju z nastankom hierarhije sovпада

⁴ Drugače kot Öcalan Bookchin ni uporabljal pojmov *teza*, *antiteza* in *sinteza*, ker po njegovem mnenju preveč poenostavljajo Heglovo triado *an sich*, *für sich* in *an und für sich*.

⁵ To sem izvedela od posrednika med Öcalanom in Bookchinom, ki želi ostati anonimen.

⁶ Delo v angleškem prevodu še ni objavljeno, angleški rokopis ima International *Initiative Freedom for Öcalan, Peace in Kurdistan*. Pač pa je bila knjiga leta 2010 prevedena v nemščino z naslovom *Jenseits von Staat, Macht und Gewalt*.

⁷ Gre za poglavje z naslovom *The Natural Society*.

ideja nadvladovanja naravi: »Namesto da bi bila del narave,« hierarhična družba dojema »naravo čedalje bolj kot vir.« (ibid.) Öcalan je opozoril še na dialektičnost procesa: »Naravna družba na začetku človeštva je teza, katere antiteza so poznejše hierarhične in na državi temelječe oblike družbe.« (ibid.)

Njune naracije o civilizaciji se v številnih pogledih prekrivajo in tudi razlikujejo, kar bi bilo zanimivo raziskovati, toda zaradi jedrnatosti se bom omejila na en vidik različnega pisanja o Mezopotamiji.

Kot sem že povedala, se je po Öcalanu civilizacija začela v Mezopotamiji. Bookchin trdi enako in opozori, da začetki pisave segajo v ta prostor: » ... klinopis ... izvira iz pikolovskih popisov prejetih in distribuiranih izdelkov, ki so jih delali duhovniki v templju.« Pozneje so iz »teh računov na glinenih tablicah« nastale »narativne oblike pisave«, ki pomenijo progresivno izboljšanje (Bookchin, 1982: 144). Trdil je, da so se hierarhija, svečeništvo in država prvič pojavili pri Sumerjih, čeprav je tudi menil, da so stare srednjeameriške civilizacije doživele vzporedni razvoj. Toda zdi se, da so ga najbolj zanimale sledi upora: v Sumeriji »so prve 'mestne države' upravljali 'egalitarne zbori', ki so imeli 'izjemno stopnjo svobode'« (ibid.: 129).⁸ Iz obdobja kraljev »obstajajo viri o ljudskih uporih, ki so verjetno nastali zaradi zahtev po ponovni uvedbi stare družbene odveze ali zmanjšanju oblasti bele [kralja].« Celó »vladajoče *ensi* ali vrhovne vojaške poveljnike so nenehno nadzorovali ljudski zbori.« (ibid.: 95)

Navduševalo ga je, da se je beseda *svoboda* (*amargi*) pojavila prvič v zgodovini, dokumentirani z viri, prav pri Sumerjih: v sumerski klinopisni pisavi na glineni tablici obstaja zapis o uspešnem ljudskem uporu proti kraljevi tiraniji (ibid.: 168).

Öcalan je po prebiranju Bookchinovih del sicer omenil rabo besede *amargi*, a se na tej točki ni ustavljal. Kurdski družbi je sledil v neolitik: »Številne lastnosti in značilne poteze kurdske družbe,« je zapisal, zlasti »miselnost in materialna osnova ... so podobne skupnostim v neolitiku« (Öcalan, 2011a: 22). V kurdski družbi je mogoče še danes opaziti sodelovalne poteze organske družbe: »V vsej svoji zgodovini so bili Kurdi naklonjeni klanskemu sistemu in plemenskim konfederacijam, zato so se borili in upirali centraliziranim oblastem.« (Öcalan, 2011b) Kurdi so latentni borci za svobodo.

Kot marksista sta se Bookchin in Öcalan učila, da so dialektično-materialistični procesi v zgodovini neizogibni in da delujejo kot zakonitosti z znanimi izidi – kot

⁸ Pri teh trditvah se Bookchin sklicuje na dela Henrija Frankforta in Samuela Noaha Kramerja.

sta vzpon nacionalne države in kapitalizma. Toda v *Ecology of Freedom* je nekdanji marksist Bookchin podvomil o »tovrstnih idejah družbenih zakonitosti in teleologiji«, ki se ne uporabljajo zgolj za »dosego brezobzirne podreditve posameznika nadčloveškim silam zunaj človekovega nadzora« – kot v stalinizmu; tovrstne ideje zanikajo »zmožnost človeške volje in izbire posameznika, da oblikuje potek družbenih dogodkov« (Bookchin, 1982: 23–24). Zaradi njih smo ujetniki prepričanja v »ekonomsko in tehnično neuklonljivost«. Bookchin je trdil, da nastanek hierarhije sploh ni bil neizogiben in če zavrremo idejo, da je bil neizogiben, imamo lahko »vizijo, ki pomembno spremeni našo predstavo o osvobodjeni prihodnosti« (ibid.: 67). To pomeni: v skupnosti smo živeli nekoč in skupnostno lahko zaživimo znova. Zakopan spomin na organsko skupnost »nezavedno deluje v implicitni zavezanosti svobodi« (ibid.: 143). Mislim, da je to bistveno osvobodilno spoznanje knjige *The Ecology of Freedom*.

Pri branju Öcalanovega dela *In Defence of the People* sem čutila veselje, ki me je spomnilo na občutje ob prvem prebiranju *The Ecology of Freedom* leta 1985 – navduševalo me je spoznanje, da so ljudje nekoč živeli v solidarni skupnosti, da možnost zanjo še vedno obstaja in navdihoval me je obet, da jo lahko znova ustvarimo, če se odločimo spremeniti naše družbene dogovore. Koncept »nereduktibilnega minimuma« je dobil samo nova imena, kot je socializem. *Ecology of Freedom* ponuja bralcem to, kar je Murray imenoval »vodilo upanja« in kar je moralo zaprtemu Öcalanu veliko pomeniti.

»Zmaga kapitalizma kratko malo ni usoda,« je leta 2004 zapisal Öcalan. »Razvoj bi lahko bil drugačen.« Če štejemo kapitalizem in nacionalno državo za neizogibna, potem »prepuščamo zgodovino ljudem na oblasti«. Pravzaprav »vedno obstaja zgolj določena verjetnost, da se stvari zgodijo, kot se ... vedno obstaja možnost svobode« (Öcalan, b. d.: 41).

Skupnostni vidiki »naravne družbe« so se ohranili v etničnih skupinah, razrednih gibanjih, verskih in filozofskih skupinah, ki se borijo za svobodo. »Naravna družba ni nikoli prenehala obstajati,« je zapisal Öcalan (ibid.: 51). Dialektično nasprotje med svobodo in nadvlado vztraja skozi vso zahodno zgodovino, gre za »nenehen boj med demokratičnimi težnjami tistih, ki se sklicujejo na skupnostne strukture, in tistimi, katerih orodje sta oblast in vojna« (ibid.: 56). Kajti »skupnostna družba je v nenehnem konfliktu s hierarhično« (ibid.: 60).

Nazadnje Öcalan spregovori o socialni ekologiji. »Vprašanje socialne ekologije se odpre s civilizacijo,« je napisal leta 2004, kajti »v koreninah civilizacije« najdemo tudi »začetke uničevanja naravnega okolja«. Naravna družba je pravzaprav ekološka družba. Iste sile, ki uničujejo družbo od znotraj, trgajo tudi pomembno vez z naravo. Kapitalizem, pravi Öcalan, je protiekološki, zato potrebujemo jasno izražen etičen upor proti njemu, »zavestni etični napor, ... novo družbeno etiko, ki je v harmoniji s tradicionalnimi vrednotami«. Bistvena je osvoboditev žensk. Potrebujemo »demokratično-ekološko družbo«, ki jo razume kot »na morali temelječ sistem, ki vsebuje vzdržljivo dialektične odnose z naravo, ... v kateri bo mogoče občo blaginjo

uresničevati z neposredno demokracijo» (ibid.: 3. pogl., 4).

Kako prenesti te ideje na kurdsko vprašanje? Naj ponovim, Öcalan poudarja, da osvoboditev Kurdiv pomeni osvoboditev vsakogar. »Vsaka rešitev bo morala vsebovati možnosti, ki ne bodo veljale samo za kurdsko ljudstvo, temveč za vse ljudi. To pomeni, da pri obravnavi teh problemov izhajam iz enega humanizma, enega človeštva, ene narave in enega sveta.« (ibid.: 52) Toda tega ne bo mogoče doseči v demokratični republiki, temveč v demokraciji ljudskih zborov.

»Naša prva naloga,« je zapisal, »je zavzemanje za demokratizacijo, nedržavne strukture in skupnostno organiziranje.« Namesto da bi se Kurdi osredinili izključno na spremembo turške ustave, se je Öcalan zavzel za to, da ustanovijo organizacije na lokalni ravni: lokalni mestni zbori, občinske uprave, ki segajo navzdol do urbanih sosesk, okrajev in vasi. Na lokalni ravni naj se ustanovljajo nove lokalne politične stranke in gospodarske kooperative, organizacije civilne družbe in organizacije, ki se ukvarjajo s človekovimi pravicami, pravicami žensk, otrok in živali ter drugimi nerešenimi vprašanji.

Potrebna so »regionalna združenja municipalnih uprav«, s čimer se bodo lokalne organizacije in institucije povezale v mrežo. Na najvišji ravni morajo biti reprezentirane v »generalnem ljudskem kongresu«, ki bo obravnaval vprašanja »politike, samoobrambe, zakonodaje, morale, gospodarstva, znanosti, umetnosti in blaginje v okviru institucionalizacije, pravil in nadzornih mehanizmov« (Öcalan, b. d.).

Postopoma se bodo demokratične institucije širile in vsa Turčija se bo demokratizirala. Mreženje demokratičnih institucij bo seglo čez obstoječe nacionalne meje in pospešilo nastanek demokratične civilizacije v vsej regiji; v tem procesu se ne bodo osvobodili samo Kurdi, začel se bo geopolitični in kulturni preporod. Nazadnje bo v demokratično konfederalno unijo vključen ves Srednji vzhod. To kurdsko različico libertarnega municipalizma je Öcalan imenoval »demokratični konfederalizem«.⁹

Marca 2005 je Öcalan napisal *Deklaracijo o demokratičnem konfederalizmu v Kurdistanu* (2011b). V njej poziva k »grass-roots demokraciji, ... ki temelji na demokratični komunitarni strukturi naravne družbe« (Biehl, 2011). »Ustanovili se bodo vaški, krajevni in mestni zbori in njihovi delegati bodo poverjeni za resnično sprejemanje odločitev, kar dejansko pomeni, da bodo odločitve sprejemali ljudje in skupnosti.« (ibid.) Öcalanov demokratični konfederalizem ohranja sijajno potezo, ki poveže osvoboditev Kurdiv z osvoboditvijo človeštva. Afirmira individualne pravice in svobodo izražanja vsakogar ne glede verske, etnične in razredne razlike. »Zagovarja ekološki model družbe« in podpira osvoboditev žensk. S tem programom je Öcalan nagovoril svoje ljudstvo: »Pozivam vse sektorje družbe, še zlasti vse ženske in mladino, da ustanovijo svoje demokratične organizacije in jih vodijo

⁹ O udejanjanju demokratičnega konfederalizma glej predvsem v drugem delu intervjuja s Cihadom Hamijem v tej številki (op. ur.).

sami.« (ibid.) Ko sem jeseni leta 2011 obiskala Diyarbakir, sem ugotovila, da Kurdi v jugovzhodni Anatoliji dejansko v praksi uresničujejo ta program.

V letih 2004 in 2005 Öcalan ni odnehal, ni opustil svojega prizadevanja pri prepričevanju države proti demokratizacijski reformi od zgoraj navzdol. »Ideja o demokratizaciji države,« je zapisal leta 2005, »ni ustrezna.« Zaključil je, da je država mehanizem zatiranja – »organizirana oblika vladajočega razreda« (Öcalan, b. d.: 177) in kot taka »eden najnevarnejših pojavov v zgodovini« (ibid.: 24). Strupena je za demokratični projekt, »bolezen«, in dokler obstaja, »ne bo mogoče oblikovati demokratičnega sistema« (ibid.: 104). Zato Kurdi in njihovi privrženci »nikoli ne smemo svojih prizadevanj osrediniti na državo« ali na ustanovitev države, ker bi s tem izgubili demokracijo in »koristili kapitalističnemu sistemu« (ibid.: 177).

To se zdi precej jasno in zagotovo je skladno z Bookchinovim revolucionarnim projektom. Bookchin je predvideval, da bo tedaj, ko bodo zbori pripadnikov in pripadnic skupnosti enkrat oblikovani in povezani v konfederacijo, nastala dvojna oblast, ki bo merila moči z nacionalno državo – skupnostni zbori in konfederacija skupnostnih zborov bodo nacionalno državo naposled uničili in jo nadomestili. Nenehno je opozarjal na koncept dvojne oblasti – to moram omeniti –, povzel ga je po Trockem, ki je v delu *History of Russian Revolution* (1932) zapisal, da je po februarju leta 1917, ko so različne provizorične liberalne vlade vodile državo, petrograjski sovjet predstavnikov delavcev in vojakov postal dvojna oblast, ki je stala nasproti omenjenim vladam; pozneje je ta sovjet postal pogonska sila oktobrske revolucije. Podobno bi bila konfederacija skupnostnih zborov protioblast, s čimer bi v revolucionarnem položaju nastala dvojna oblast.

Toda v istem delu (*In Defence of the People*) pošilja Öcalan o državi protislovno sporočilo: »Ne strinjam se, da je treba državo odpraviti in jo nadomestiti s čim drugim.« (Öcalan, b. d.: 24) »Iluzorno je doseči demokracijo tako, da se uniči država.« (ibid.: 106) Nasprotno, država lahko in mora postati šibkejša in njeno področje delovanja mora biti bolj omejeno. Nekatere nujne funkcije so potrebne: denimo, javna varnost, socialna varnost in nacionalna obramba. Demokratični konfederalni kongresi bi reševali probleme, »ki jih država ne more reševati sama« (ibid.: 111). Omejena oblika države lahko soobstaja »vzporedno« (ibid.: 106) z demokracijo.

Zdi se, da je to protislovje zmedlo samega Öcalana, ki v dozdevnem ogorčenju priznava, da »država ostaja popačen fenomen« (ibid.: 27). Mislim, da to vprašanje pri Öcalanu ostaja dvoumno, in to je razumljivo. Pomenljivo ugotavlja, da smo »danes v obdobju tranzicije iz države v demokracijo. V času tranzicije staro in novo pogosto obstajata drug ob drugem.« (ibid.: 178)

Bookchinovo komunitarno gibanje se v praksi nikoli ni tako razvilo kot Öcalanovo in če bi se, bi se zagotovo srečalo z enakim problemom. Koncept tranzicijskega programa, na katerega se je v takih trenutkih skliceval Bookchin,

bi bil lahko uporaben. Razlikoval je med minimalnim programom (reforme glede specifičnih vprašanj), tranzicijskim programom (kot je Öcalanov) in maksimalnim programom (socializem, brezdržavna demokracija zborov). To razlikovanje ima revolucionarno poreklo – Murray ga je pripisal Trockemu. To je način, kako ostati zavezan svojim dolgoročnim ciljem in načelom takrat, ko se je treba ukvarjati in delovati v realnem, nerevolucionarnem svetu.

Maja 2004 je Bookchin poslal Öcalanu sporočilo: »Upam, da bo kurdsko ljudstvo nekega dne imelo priložnost za oblikovanje svobodne, racionalne družbe, v kateri bo znova vzcvetel v vsem sijaju. Kurdi imajo srečo, da jih usmerja nadarjeni vodja Öcalanovega kova.«¹⁰ Pozneje sva izvedela, da so to sporočilo prebrali v planinah poleti 2004 na drugem splošnem Zboru ljudskega kongresa Kurdistanu.

Ko je julija leta 2006 Bookchin umrl, je skupščina PKK (Kurdski delavska stranka) izkazala čast »enemu največjih družbenih mislecev 20. stoletja, ... ki nas je vpeljal v idejo socialne ekologije« in »pripomogel k razvoju socialistične teorije, ki se je s tem razvijala na trdnjši podlagi«. Pokazal je, kako novi demokratični sistem uresničiti v praksi. »Predlagal je koncept konfederalizma, model, za katerega verjamemo, da je kreativen in da ga je mogoče uresničiti.« Na zboru so še povedali: »V svojem boju bomo implementirali in realizirali [Bookchinovo] tezo o državi, oblasti in hierarhiji ... To obljubo bomo prenesli v prakso kot prva družba, ki je uresničila stvaren demokratični konfederalizem.«

Bookchina ne bi mogel bolj razveseliti noben drug poklon; želim si samo, da bi ga lahko slišal. Morda bi mu odzdravil s prvo dokumentirano besedo za svobodo, v sumerščini: *amargi!*

Prevod: Nina Kozinc

Literatura

BIEHL, JANET (2011): Kurdish Communalism. *New Compass*, 9. oktober. Dostopno na: <http://new-compass.net/article/kurdish-communalism> (24. april 2017).

BOOKCHIN, MURRAY (1982): *The Ecology of Freedom: The Rise and Dissolution of Hierarchy*. Palo Alto: Cheshire Books.

BOOKCHIN, MURRAY (1986): *The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship* [pozneje preimenovano v *Urbanization Against Cities*]. San Francisco: Sierra Club.

BOOKCHIN, MURRAY (1992): *Urbanization Without Cities*. Montreal: Black Rose Books.

¹⁰ Kopijo pisma ima avtorica tega besedila.

- ÖCALAN, ABDULLAH (1999): *Declaration on the Democratic Solution of the Kurdish Question*. London: Mesopotamian Publishers.
- ÖCALAN, ABDULLAH (2007): *Prison Writings I: The Roots of Civilization*. London: Pluto Press.
- ÖCALAN, ABDULLAH (2010): *Jenseits von Staat, Macht, und Gewalt*. Neuss: Mesopotamien Verlag.
- ÖCALAN, ABDULLAH (2011a): *Prison Writings II: The PKK and the Kurdish Question in the 21st Century*. London: Transmedia.
- ÖCALAN, ABDULLAH (2011b): *The Declaration of Democratic Confederalism*. Dostopno na: <http://www.freeocalan.org/wp-content/uploads/2012/09/Ocalan-Democratic-Confederalism.pdf> (24. april 2017).
- ÖCALAN, ABDULLAH (2012): *Prison Writings III: Road Map to Negotiations*. Köln: International Initiative Edition: International Initiative Freedom for Abdullah Öcalan, Peace in Kurdistan. Dostopno na: http://www.freedom-for-ocalan.com/english/download/Abdullah_Ocalan_-_The_Road_Map_-_Summary.pdf (24. april 2017).
- ÖCALAN, ABDULLAH (B. D.): *Defense of the People*. Neobjavljeni rokopis prevoda v angleščino, z dovoljenjem International Initiative Freedom for Öcalan, Peace in Kurdistan.
- TROTSKY, LEON (1932): *History of Russian Revolution*. Dostopno na: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1930/hrr/> (24. april 2017).